

18. Кравцова Т. М. Адміністративно-правові засади здійснення державної політики у сфері господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / Т. М. Кравцова. – Х., 2004. – 35 с.

19. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.

Надійшла до редколегії 10.03.2011

ЛЮБИМОВА С. Ю. ПОНЯТИЕ И ОСОБЕННОСТИ СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СИСТЕМЕ СУБЪЕКТОВ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВА

Охарактеризованы научные подходы к определению понятия субъекта административного права. Акцентировано внимание на распределении субъектов административного права на виды. Исходя из предмета административно-правовой регуляции определено понятие и особенности субъектов предпринимательства как субъектов административного права, уточнен их административно-правовой статус.

LIUBIMOVA S. CONCEPT AND PECULIARITIES OF COMMERCIAL ENTITIES IN THE SYSTEM OF ADMINISTRATIVE LAW SUBJECTS

Scientific views on the definition of concept of administrative law subject are considered. Attention on kinds of administrative law subjects distributing is accented. On the basis of the subject of administrative and legal regulation a concept and features of commercial entities as administrative and legal subjects is determined, and also administrative and legal status of business entities is defined.

УДК 347.9

І. І. ДІТКЕВИЧ,

аспірант

Київського міжнародного університету

ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПРИ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРЕДСТАВНИЦТВІ

Досліджено питання стосовно адміністративних процесуальних правовідносин, що виникають при представництві: їх суб'єкти, передумови та підстави. Розглянуто особливості процесуально-правового положення представників та наводяться окремі види процесуального представництва.

Прийняття Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) [1], створення в Україні системи адміністративних судів свідчить про формування повноцінної адміністративної юстиції, зокрема адміністративного судочинства, завданням якого є захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, їх службових і посадових осіб.

Водночас питання розвитку та становлення адміністративного судочинства не залишалися поза увагою учених (їх розглядали В. К. Матвійчук, О. І. Хар, І. Б. Коліушко, Н. В. Александрова, А. Т. Комзюк, Р. С. Мельник, В. М. Бевзенко, О. В. Кузьменко, Т. О. Гуржій, Є. В. Курінний, М. М. Міхеєнко, Є. О. Харитоновна, О. І. Харитоновна тощо), однак наукові розробки зазначених вчених-адміністративістів

в основному спрямовані на визначення загальної концепції адміністративної юстиції в Україні, окреслення її функцій та визначення основних засад, тоді як дослідженню інституту процесуального представництва в адміністративному судочинстві достатня увага не приділялась.

Обравши для дослідження дану тему, автор статті ставить перед собою за мету визначити зміст адміністративно-процесуальних правовідносин при процесуальному представництві.

У загальній теорії права правовідносини визначаються як урегульовані нормами права, забезпечені державою вольові суспільні відносини, що втілюються в конкретному зв'язку між правовими і зобов'язаними суб'єктами [2, с. 523]. Подекуди правознавці називають їх результатом дії приписів норм права на відносини між різними суб'єктами [3, с. 224].

Переважна більшість вчених дотримується підходу, за яким правовідносини необхідно розуміти як урегульовані нормами права суспільні відносини (соціальні зв'язки), учасники яких виступають як носії суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, повноважень та юридичної відповідальності [4, с. 155].

Що стосується процесуальних правовідносин, то вони розглядаються як суспільні відносини, врегульовані нормами процесуального права [5, с. 244]. Зокрема вчені-цивілісти визначають їх як такі, що виникають на підставі норм цивільного процесуального права, індивідуалізовані суспільні відносини між судом, що здійснює правосуддя, і учасниками цивільного процесу, які характеризуються наявністю прав та обов'язків, і забезпечують правильний та швидкий розгляд і вирішення цивільних справ [6, с. 64].

До структури адміністративних процесуальних правовідносин розглядають у вигляді трьох елементів: 1) суб'єктів; 2) об'єкта; 3) змісту [7, с. 69].

Якщо розглянути зміст процесуальних правовідносин, то можна зробити висновок, що у науковців існують деякі суперечності. Наприклад, деякі учені вказують, що зміст процесуальних правовідносин становлять права й обов'язки їх суб'єктів [8, с. 9]. Окремі автори зміст процесуальних правовідносин визначають через фактичну поведінку (процесуальні дії) учасників процесу [9, с. 78]. Переважна більшість учених дотримується підходу, за яким до змісту процесуальних правовідносин включаються і суб'єктивні права та обов'язки учасників процесу, і їх процесуальні дії [10, с. 19].

С. Ю. Кац, розглядаючи зміст процесуальних правовідносин, вказує, що не можна відмежовувати права і обов'язки суб'єктів цих правовідносин від їх дій, поведінки, оскільки лише в їх поведінці, в результаті вчинення ними певних дій можуть бути реалізовані встановлені законом права та обов'язки [11, с. 85–86]. Саме тому думку про те, що «зміст представницьких процесуальних правовідносин становлять лише вчинювані представником, відповідно до повноважень (обов'язків), процесуальні дії» [9, с. 78], варто визнати хибною.

Крім того, аналізуючи зміст процесуальних правовідносин між судом і представником, варто звернути увагу на те, що відповідними правами і обов'язками, які містяться у КАС України, наділяється також і адміністративний суд (суддя).

Права процесуальних представників визначаються в залежності від виду представництва.

Так, для представників сторін і третіх осіб вони закріплені у ст. 59 КАС України; для представників державних органів, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб у суді, перелік основних процесуальних прав визначений у статтях 60, 61 КАС України.

Представники сторін та третіх осіб, а також представники суб'єктів, які захищають права та свободи інших осіб, зобов'язані при виконанні своїх представницьких функцій сумлінно користуватись належними їм правами, дотримуватись розпорядку судового засідання, виконувати розпорядження головуючого. Адміністративний суд (суддя) має право вимагати від них належної поведінки.

Певний інтерес викликає питання про характер правовідносин між представником і особою, яку він представляє. Так, одні учені до процесуальних відносин відносять, крім відносин між представником і судом, також відносини між представником і особою, яку він представляє, посилаючись на те, що ці відносини виникають у сфері здійснення правосуддя [12, с. 148]. Інші наполягають на тому, що до процесуальних відносин між представником і особою, яку він представляє, належать відносини, які виникають у зв'язку з визначенням обсягу прав представників та характеру повноважень [13, с. 211].

Остання точка зору викликає деякі сумніви щодо її достовірності, оскільки адміністративне процесуальне законодавство не регулює відносини, що виникають між представником і особою, яку він представляє, з приводу визначення обсягу та характеру процесуальних прав, не закріплює обов'язок довірителя видавати представнику довіреність чи інші документи, що засвідчували б його повноваження, а також не дає право представникам вимагати від довірителя ці документи і не містить правових наслідків, які можуть наступити у разі відмови останнього видати довіреність чи відмови представника від ведення справи. Усі питання відносин між представником та особою, яку він представляє, регулюються нормами матеріального права. У КАС України містяться лише вимоги щодо виду та порядку оформлення документів, якими представник перед адміністративним судом має підтвердити свої повноваження, чи способу надання представнику певних повноважень. Видача довіреності або інших документів, якими підтверджуються повноваження представника, завжди розглядається як односторонній акт

особи, яку представляють, і сам факт надання певних повноважень представнику можна розглядати лише як матеріально-правову підставу для виникнення процесуальних представницьких відносин.

Не менш важливе значення для визначення змісту адміністративних процесуальних правовідносин має вирішення питання щодо передумов виникнення вказаних правовідносин.

По-перше, виникнення представницьких процесуальних відносин, як і будь-яких інших правовідносин в адміністративному процесі, пов'язане з наявністю загальних передумов. Зазвичай до передумов виникнення процесуальних правовідносин відносять: норми процесуального права; процесуальну правоздатність; юридичні процесуальні факти [10, с. 12].

Необхідно також погодитися з В. М. Щегловим, який указує, що такі передумови потрібно відмежовувати від норм матеріального права, котрі є попередниками усіх процесуальних відносин, хоча передумовою процесу в конкретній справі не виступають [14, с. 125]. Вважаємо, що до норм матеріального права, які знаходяться за межами процесуальних передумов виникнення представницьких правовідносин, можна віднести: закріплене у ст. 59 Конституції України [15] право на правову допомогу при вирішенні справ в судах, забезпечення якого покладено на адвокатуру; норми, закріплені в статтях 1, 5 Закону України «Про адвокатуру» [16], які надають право адвокатам представляти інтереси фізичних і юридичних осіб у суді; норми, що містяться в Законі України «Про об'єднання громадян» [17], а також в статутних документах громадських організацій, які закріплюють право представляти інтереси членів цих організацій в судах та інших державних органах тощо.

Щодо нормативної основи процесуального представництва, то В. М. Шерстюк до таких норм відносить лише норми інституту процесуального представництва, зокрема: норми про склад суду, про суб'єкти процесуального представництва та інші норми щодо представництва в суді, які постійно наявні у будь-яких правовідносинах, що виникає між судом і представником під час розгляду справи; норми спеціальних інститутів, які постійно змінюються і відображають динаміку процесу (підготовки справи до судового розгляду, судового розгляду справи тощо) [18, с. 90–92].

Іншою передумовою процесуальних правовідносин є правоздатність (правосуб'єктність) їх учасників.

За загальним правилом, яке передбачене у теорії права, правосуб'єктність – це самостійна правова категорія, що існує поряд із правами та обов'язками. Правосуб'єктність відображає правову здатність особи бути носієм прав та обов'язків і являє собою постійний громадянський стан особи, а не спроможність чи здатність володіння правами. Вона є передумовою набуття суб'єктивних прав. При цьому зміст правосуб'єктності розглядають як певний набір суб'єктивних прав кожної особи [2, с. 535–536].

Поняття адміністративної процесуальної правоздатності та адміністративної процесуальної правоздатності закріплене у ст. 48 КАС України. Так, здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві (адміністративна процесуальна правоздатність) визнається за громадянами України, іноземцями, особами без громадянства, органами державної влади, іншими державними органами, органами влади автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями (юридичними особами) (ч. 1 ст. 48 КАС України).

Здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить фізичним особам, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними, а також фізичним особам до досягнення цього віку у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь (ч. 2 ст. 48 КАС України).

Здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові (адміністративна процесуальна дієздатність), належить органам державної влади, іншим державним органам, органам Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, їхнім посадовим і службовим особам, підприємствам, установам, організаціям (юридичним особам) (ч. 3 ст. 48 КАС України).

З огляду на статті 56–59 КАС України можна констатувати, що процесуальна правосуб'єктність представників має певні характерні особливості. Так, представниками в адміністративному суді можуть бути лише особи, які відповідно до ч. 2 ст. 48 КАС України мають адміністративну процесуальну правоздатність. У певних випадках обмеження представницької правосуб'єктності є факт обійняття особою

певних посад у державних органах. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 58 КАС України не можуть бути представниками в адміністративному суді судді, слідчі, прокурори.

Окрім процесуальних норм і процесуальної правосуб'єктності, необхідною передумовою виникнення правовідносин є і процесуальні факти, які становлять фактичну основу не лише виникнення, але й зміни та припинення правовідносин між судом та представником. Для виникнення процесуального представництва недостатньо окремих фактів – необхідна певна сукупність юридичних фактів, тобто фактичний (юридичний) склад [9, с. 60].

Неоднорідність відносин, які виникають між представником та адміністративним судом, неоднорідність суб'єктного складу осіб, яких представляють, а також неоднаковий ступінь потреби цих суб'єктів у представництві (договірне, законне представництво тощо) визначають різні юридичні факти. Вони породжують та змінюють представницькі правовідносини, знаходять своє втілення у процесуальних діях як представників, так і адміністративного суду (судді), вчиняються у визначеній послідовності, що передбачена КАС України.

Наприклад, представник подає адміністративний позов до суду, відповідно порушує відкриття провадження у справі. Одночасно пред-

ставник повинен пред'явити адміністративному суду документ, що підтверджує його повноваження (довіреність, витяг з протоколу колегіального органу управління юридичної особи, ордер (на участь у процесі адвоката). Суд повинен перевірити документ, що підтверджує повноваження представника, щодо його змісту та правильності оформлення і вирішити питання про допуск до участі у справі того чи іншого представника (ст. 58 КАС України).

У процесі розгляду адміністративної справи правовідносини між представником та судом змінюються, утворюють складний фактичний динамічний склад адміністративних процесуальних правовідносин (подання доказів, подання клопотань, відмова від адміністративного позову, укладення мирової угоди тощо). Разом із тим може виникнути така ситуація, коли свої обов'язки не виконує не представник, а сам суд (затягування розгляду справи, несповіщення про час та місце судового засідання тощо).

Усі названі вище передумови виникнення адміністративних процесуальних правовідносин спричиняють виникнення процесуальних представницьких відносин лише за наявності матеріально-правових фактів, які визначають зв'язок між представником і довірцем і є основною підставою для виникнення представництва.

Список використаної літератури

1. Кодекс адміністративного судопроизводства України. – Харьков : Одиссей, 2005. – 168 с.
2. Скаун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник / О. Ф. Скаун. – Харьков : Эспада, 2005. – 537 с.
3. Теория держави і права : навч. посіб. / [А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.] ; за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
4. Теория держави і права : навч. посіб. / [О. М. Головка, І. М. Погрібний, О. В. Волощенко та ін.] ; за заг. ред. І. М. Погрібного. – Х. : ХНУВС, 2010. – 274 с.
5. Якубов С. А. Субъекты советского гражданского процессуального права : учеб. пособие / С. А. Якубов. – Ташкент : Фан, 1973. – 260 с.
6. Гражданский процесс : учебник / [В. В. Комаров, В. В. Баранкова, В. И. Тertyшников, Е. Г. Пушкар, В. А. Бугин и др.] ; под ред. В. В. Комарова. – Харьков : Одиссей, 2001. – 704 с.
7. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України : навч. посіб. / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. – К. : Прецедент, 2007. – 531 с.
8. Чечот Д. М. Участники гражданского процесса : учеб. пособие / Д. М. Чечот. – М. : Юрид. лит., 1960. – 190 с.
9. Розенберг Я. А. Представительство по гражданским делам в суде и арбитраже : учеб. пособие / Я. А. Розенберг. – Рига : Зинатне, 1981. – 232 с.
10. Комаров В. В. Цивільні процесуальні відносини та їх суб'єкти : навч. посіб. / В. В. Комаров, П. І. Радченко. – К. : УМК БО, 1991. – 204 с.
11. Кац С. Ю. Судебный надзор в гражданском судопроизводстве : учеб. пособие / С. Ю. Кац. – М. : Юрид. лит., 1980. – 390 с.
12. Козлов А. Ф. Место суда среди других субъектов советского гражданского процессуального права / А. Ф. Козлов // Сборник ученых трудов. – 1966. – Вып. 6. – С. 147–152.
13. Курс советского гражданского процессуального права Т. 1 / [под ред. А. А. Мельникова]. – М. : Юрид. лит., 1986. – 675 с.
14. Щеглов В. Н. Гражданское процессуальное правоотношение : учеб. пособие / В. Н. Щеглов. – М. : Юрид. лит., 1966. – 168 с.

15. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
16. Про прокуратуру : закон України від 5 листоп. 1991 р. № 1789-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
17. Про об'єднання громадян : закон України від 16 черв. 1992 р. № 2460-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.
18. Шерстюк В. М. Судебное представительство по гражданским делам / В. М. Шерстюк. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 180 с.

Надійшла до редколегії 22.12.2010

ДИТКЕВИЧ И. И. СОДЕРЖАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ ПРИ ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВЕ

Исследованы вопросы относительно административных процессуальных правоотношений, которые возникают при представительстве: их субъекты, предпосылки и основания. Рассмотрены особенности процессуально-правового положения представителей и предлагаются отдельные виды процессуального представительства.

DITKEVICH I. MAINTENANCE OF ADMINISTRATIVE TRIAL RELATIONS IN FRONT OF PROCEDURAL REPRESENTATION

The problems concerning administrative and trial relations arising according to a procedural representation: their maintenance, preconditions, foundations are researched. Peculiarities of legal procedural status of representatives and peculiarities of some kind of representation in administrative process are considered.